

УДК 37(09)(477)

С.І.ХМЕЛІВСЬКА,
викладач
(м.Коростишів)

Періодизація розвитку іншомовної освіти в середніх навчальних закладах Російської імперії в XIX – на початку XX століття

На основі опрацьованих архівних матеріалів у статті висвітлено етапи розвитку іноземних мов у середніх навчальних закладах Російської імперії в XIX – на початку XX століття і виділено їх особливості.

Ключові слова: гімназія, стародавні мови, нові мови, гімназійна освіта.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Друга половина XIX століття характеризується новими явищами, які відбувалися не тільки в науці, але й усіх сферах тогочасного життя. В цей період влада неодноразово змінювалася і кожний уряд вирішував питання освіти по-своєму. Характерною особливістю даного періоду був розвиток суспільно-педагогічного руху. Відображаючи інтереси певної верстви російського населення, уряд пропонував свою модель народної освіти, однак соціально-економічний розвиток суспільства висунув такі проблеми, які виявилися близькими для всього педагогічного руху, незважаючи на відмінності у політичній орієнтації різних його напрямів.

Аналіз досліджень і публікацій... Останнім часом написано чимало праць, присвячених історії середніх навчальних закладів XIX–XX століття. Серед них особливе місце займають роботи, у яких досліджувалися особливості гімназійної освіти (О.Бабіна, О.Грива, А.Долапчі, Л.Лопухівська, О.Мисечко); комерційних та реальних училищ (В.Постолатій, Г.Бондаренко); жіночих середніх навчальних закладів (Г.Степаненко, Т.Сухенко, Т.Шушара). Але, провівши аналіз цих досліджень, можна зробити висновок про недостатнє висвітлення в них питання про розвиток іншомовної освіти в той період.

Формулювання цілей статті... Тому метою цієї статті є відобразити розвиток іншомовної освіти протягом XIX – початку XX століття як послідовність певних етапів цього розвитку.

Виклад основного матеріалу... Ми виділяємо кілька критеріїв, які, на нашу думку, стали визначальними показниками розвитку середньої загальної іншомовної освіти у досліджуваний період:

- головні тенденції розвитку середньої загальної освіти;
- розвиток цільового компоненту іншомовної освіти;
- розвиток методів навчання іноземних мов.

Головні тенденції розвитку середньої загальноосвітньої школи виступають у проведеному дослідженні загальним контекстом, у рамках якого розвивалася іншомовна освіта. Цілі навчання, виступають критерієм періодизації на тій підставі, що у них найкраще відображається соціальне замовлення, політичні, економічні, культурні чинники, які визначають, для чого саме мають вивчатися іноземні мови. Методи навчання підпорядковувалися цілям навчання і, з іншого боку, відображали розвиток тогочасної лінгвістичної науки.

Вибір іноземних мов для вивчення у закладах середньої освіти періодично змінювався, проте іноземна мова як навчальна дисципліна була постійним компонентом змісту середньої освіти у Російській імперії з 1804 р., коли в гімназіях (виключно чоловічих на той час) було введено обов'язкове вивчення латини, німецької і французької мов. Як свідчить вітчизняна історія поширення іноземних мов у середній школі, вибір, обсяг і цільове призначення мов, що вивчалися, часом залежав як від об'єктивних обставин, так і від суб'єктивних уподобань окремих провладних осіб. Так, існує думка, що введенням грецької мови у старших класах у перші десятиліття XIX ст. гімназії завдячували схильності тогочасного міністра народної освіти князя Олександра Голіцина (1816-1824) до містики й грецької міфології. Через це він заохочував утворення шкільних біблійних товариств і пропагував у середніх школах релігію і грецьку мову (недарма в 1817 р. Міністерство народної освіти було перейменовано в Міністерство духовних справ і народної освіти). При ньому латинська мова вводилася з 1-го класу, а грецька – в двох старших класах гімназії [11, с.295–296]. Так само виключення грецької мови з 1851 р. з навчального плану переважної більшості гімназій (крім тих, що знаходилися в університетських містах з філологічними факультетами і регіонах скупченого проживання грецького населення) приписується особистій нелюбові царя Миколи I до грецької мови [1, с.181].

Перший період у розвитку іншомовної освіти у середніх загальноосвітніх закладах Російської імперії ми датуємо 1804-1828 роками. Протягом цього періоду іноземні мови, особливо латина, стали важливою умовою отримання вищої освіти, оскільки багато академічних предметів викладалося в

університетах запрошеними до викладання професорами-іноземцями. Тому латинська мова і нові мови (німецька й французька) стали обов'язковими для вивчення в гімназіях – єдиних з початку XIX ст. середніх навчальних закладах (на той час 4-класних), що готували до вступу в університети. Таким чином, з початку розбудови в XIX ст. системи народної освіти і до 1828 року введення іноземних мов (стародавніх і західноєвропейських) у навчальну програму гімназій відбувалося головним чином з академічною метою підготовки до навчання в університеті.

З прийняттям 8 грудня 1828 р. нового «Статуту гімназій та училищ повітових та приходських» розпочався новий етап розвитку шкільної іншомовної освіти. Термін навчання у гімназії був продовжений до 7 років, а у навчальному плані головна увага відводилася вже як латинській, так і грецькій мовам, античній літературі та історії, що завершило процес надання цьому навчальному закладу яскраво вираженого класичного характеру, а стародавнім мовам – загальноосвітнього значення [1, с.117]. Викладання нових мов (німецька й французька) також передбачалося з загальноосвітньою метою.

Щодо практичних цілей вивчення стародавніх і нових мов у гімназіях після прийняття Статуту 1828 р., то слід відзначити, що в програмах з цих мов рівною мірою поєднувалося вивчення граматики, переклади з іноземної мови на російську й навпаки (в тому числі переклади з грецької на латинську), читання літературних творів (прозаїчних і поетичних), заучування на пам'ять кращих літературних уривків і їх декламація.

Як вважають деякі дослідники цього періоду розвитку шкільної освіти (С.В.Рожественський 1902; І.Алешинцев 1912; Ш.І.Ганелін 1950; М.Ф.Шабаєва 1973), реалізована у новому статуті відмова уряду від притаманних попереднім десятиліттям ліберальних освітніх засад широкої енциклопедичності і багатопредметності знань з опорою на природничі й політично-економічні науки і, натомість, запровадження вузько спрямованої класичної освіти з посиленням викладанням релігії у шкільній системі царської Росії переслідувало чисто політичні цілі і було спрямоване на боротьбу проти «політичного лібералізму і релігійного вільнодумства XVIII і перших років XIX століття» [10, с.61]. За визначенням С.В.Рожественського, «школа мала стати знаряддям політики» [10, с.110].

Протягом майже 20 років після прийняття Статуту 1828 р. Міністерство освіти намагалось запровадити вивчення грецької мови в якомога більшій кількості гімназій і посилити вплив класичних мов на моральне виховання гімназистів. Тобто, іншомовна освіта почала виконувати виховну мету. На підставі обраних нами критеріїв ми виділяємо період 1828-кінця 1840-х років як період надання іншомовній освіті освітнього й виховного значення.

Револьюційні події в Європі 1848 р. дещо змінили погляди на класичний характер шкільної освіти. Є.Шмід виразив ці зміни таким чином: «Склалося переконання, що заняття стародавніми класиками відволікають молодь від справжнього розуміння народності» [14, с.363]. В гімназійний курс було внесено деякі зміни, які посилили у вивченні класичних мов спеціальну спрямованість. Навчання в семикласній гімназії поділялося на загальне (початкове) і спеціальне. Спеціальне розпочиналося з 4-го класу й диференціювалося на таке, що готувало до служби (реальний напрям розвитку середньої освіти) або до вступу в університети (класичний напрям). Для тих, хто готувався продовжити навчання в університеті, необхідно було отримати ґрунтовну підготовку з класичних мов. Вивчення цих мов розпочиналося вже не з 1-го, а з 4-го класу: латина була обов'язковою для всіх, а грецька мова – тільки для тих, хто обирав історико-філологічний відділ філософського факультету. Вивчення нових мов залишалося обов'язковим з 1-го класу (по 3 уроки тривалістю 75 хв. в тиждень у кожному класі з кожної мови) [1, с.150–151].

Викладання як стародавніх, так і нових мов відбувалося в цей період з використанням перекладних методів, зокрема, лексико-перекладного методу. За цим методом, навчання мови будувалося на перекладі літературних текстів з іноземної мови на рідну й смислового (лексичного) аналізу зв'язного тексту.

Разом зі змінами у розподілі годин на вивчення класичних мов у навчальних планах чоловічих гімназій на початку другої половини XIX ст. (1852) відбулося коректування цілей вивчення цих мов. Вивчення грецької мови було майже повністю скасовано як таке, що «не складає загальної потреби виховання», як написав у своїй доповіді царю товариш міністра освіти О.Норов [1, с.181]. Уроки грецької було замінено курсом природничих наук. Викладання грецької мови було залишено лише у тих містах, де діяли університети. Таким чином, освітній і виховний вплив класичних мов протягом 50-х рр. і до 1864 року було загальмовано через політичні міркування.

Новий «Статуту гімназій і прогімназій» (1864 р.), затверджений після трьох редакцій зробив спробу примирити класицизм і реалізм і проголосив принцип дуалізму в системі середньої освіти, відповідно до якого стало можливим співіснування класицизму, який ґрунтувався на вивченні стародавніх мов і математики, і реальної освіти, яка спиралася на природничі дисципліни і нові іноземні мови. У викладанні іноземних мов завдяки цьому відкрилася нова сторінка, яка

позначилася значним зростанням уваги як до стародавніх, так і до західноєвропейських мов як одного з найважливіших компонентів загальної освіти, з одного боку, і засобу вирішення соціально-політичних проблем країни, з іншого. У наступні після прийняття Статуту роки цілі іншомовної освіти, крім загальноосвітніх, зосередилися на моральному й духовному вихованні юнацтва на культурних зразках народів-носіїв цих мов. Цей період розвитку іншомовної освіти продовжувався протягом 1864-1871 років.

Обмеження в правах реальної освіти і розквіт класицизму, який стався в змісті середньої освіти з початку разом з внесенням у 1871 році корттреформаційних доповнень до Статуту гімназій, сприяв виведенню латинської і давньогрецької мов на місце стрижневих дисциплін усього курсу навчання в чоловічих гімназіях, призначених розвивати мислення, формувати гнучкість розуму і загальну гуманітарно-філологічну культуру. Проте мотиви цього були суто соціально-політичними, спрямованими на завантаження гімназистів формальними граматичними вправами і зубрінням латинських і грецьких вокабул та їх ізолювання таким чином від політичного життя і придушення їхньої суспільної активності. У навчальних планах 1871 р. ставилося також питання про концентрацію навчального курсу навколо латини. Наприклад, пропонувалося викладання російської граматики узгоджувати з викладанням латинської граматики, а при вивченні стародавньої історії встановлювати зв'язок із стародавніми мовами. Викладання нових мов розпочиналося на рік пізніше за латинську мову і також спиралося на неї: вчителям рекомендувалося звертати увагу учнів на ті випадки, коли певні мовні явища чи синтаксичні правила співпадали у нових, західноєвропейських мовах і латині, а також пояснювати розбіжності, коли вони з'являлися в процесі опрацювання мовного матеріалу. Таким чином, у вивченні стародавніх мов, особливо латини, з 1871 року проглядається ще одна мета – створення лінгвістичної бази для вивчення нових мов.

Панування граматичного напрямку і перекладної методики в іншомовній освіті, формальне вправління в письмових перекладах з російської мови на стародавні, зведення уроку до аналізу етимологічних форм і синтаксичних зворотів витіснило з навчального процесу культурологічний компонент, залишило на другому плані читання і тлумачення творів стародавніх авторів.

Закріплення у 70-х – 80-х роках XIX ст. пріоритетного становища в середній освіті за стародавніми мовами відтіснило на задній план навчання нових мов. За свідченнями викладачів гімназій, більшість гімназистів почали «вкрай недбало» готуватися до уроків з нових мов, між ними почала поширюватися думка, що вивчення нових мов не є важливим. У суспільстві склалася цілком категорична думка, що гімназії не дають достатнього знання нових мов. І навіть якщо дитина до вступу в гімназію мала певні знання з німецької чи французької мови і могла спілкуватися цією мовою, то за сім років перебування на шкільній лаві вона втрачала ці вміння [12, с.45]. Тобто роль засобу спілкування, яка на попередньому етапі чітко закріплювалася за новими мовами, у наступні десятиліття почала поступово втрачатися.

Доцільність вивчення нових мов пов'язувалася, по-перше, з освітньою метою і, по друге, з практичною – можливістю застосувати їх на практиці. Причому практичні потреби обмежувалися здатністю читати літературу цими мовами й перекладати її (фонетична правильність читання тексту вголос не малася на увазі), щоб таким чином мати змогу «почерпнути з іноземної літератури відомості, які вже стали надбанням інших народів» [13, с.834, 837].

Слід відзначити, що в жіночих середніх навчальних закладах (училищах, а пізніше гімназіях, інститутах шляхетних дівчат) у цей період нові іноземні мови хоча й рахувалися обов'язковою навчальною дисципліною, проте рівень практичного володіння ними був вищим, ніж у чоловічих. Використання нових іноземних мов не тільки як навчальних предметів, а як мов викладання сприяло оволодінню ними як засобом спілкування.

Таким чином, 70-ті – 80-ті рр. XIX ст. позначилися у розвитку іншомовної освіти посиленням значення стародавніх мов як засобу класичної освіти і актуалізацією розвивальної, соціальної, виховної, загальноосвітньої цілей. За новими мовами визнавалися виключно практична і загальноосвітня цілі.

Наприкінці 80-х рр., коли у європейських країнах посилюється дискусія з приводу дотримання традиції класицизму в освіті, Міністерству народної освіти Російської імперії стає все важче приховувати той факт, що викладання стародавніх мов у гімназіях відбувається незадовільно і своїми низькими результатами підриває престиж класичної освіти. Тому восени 1889 р. спеціальна міністерська комісія на чолі з князем М. Волконським обговорила складені фахівцями, професорами і викладачами, проекти змін до навчальної програми 1871 р. і визнала за доцільне в видалити із системи викладання стародавніх мов панування «однобічного граматичного напрямку» [10, с.635].

Відповідно, на початку 90-х рр. міністерством було відмінено письмові переклади на латинську і грецьку мови, залишалися переклади зі стародавніх мов на російську. Була посилена увага до

читання творів стародавніх авторів з метою ознайомлення учнів мовою оригіналу з античним світом, на якому ґрунтувалася культура сучасних європейських народів. Останні два класи гімназії присвячувалися виключно читанню авторів без будь-яких вправ у перекладі та інших мовних вправ. Так само у викладанні нових мов на перше місце було поставлено читання літературних творів, у той час як зобов'язання навчити говорити й писати іноземною мовою шкільна освіта на себе прийняти не могла [10, с.636]. Тобто серед цільових установок іншомовної освіти на початку 90-х рр. XIX ст. почала зміцнюватися культурологічна мета.

Тому 90-ті роки XIX ст. ми відосимо до окремого періоду розвитку шкільної іншомовної освіти.

З початку XX ст. розпочалося скорочення обсягу годин і вимог зі стародавніх мов у чоловічих гімназіях. Зокрема, з 1-го серпня 1900 р. у гімназіях були відмінені письмові іспити зі стародавніх мов і складені нові навчальні плани, у яких ще більше скорочувалося вивчення граматики, а головна увага зверталася на читання авторів [10, с.714]. З початку 1901/02 н.р. було відмінено викладання латинської мови у I і II класах, а давньогрецької мови – у III і IV класах. Грецька мова перестала бути обов'язковим шкільним предметом. Зменшувалася кількість гімназій з грецькою мовою і учнів у них [6, с.456].

У цей час в Росію починають проникати нові методичні ідеї щодо навчання іноземних мов, які вже отримали наукове обґрунтування за кордоном. З того часу в європейській науці розпочалася розробка нових – практичних – систем навчання іноземних мов.

Важливою думкою, що висловлювалася фахівцями на межі XIX-XX століть, було те, що відповідь на запитання «як треба вивчати мову?» має залежати від того, для чого треба вивчати іноземну мову [2, с.5]. Тобто, цілі навчання мови виступали визначальними при виборі методу навчання. Наприклад, ті практичні уміння, які вважалися для гімназії недосяжними, для реальних і комерційних училищ були необхідністю, оскільки відповідали потребам майбутньої професійної діяльності їх випускників. Тому для цих навчальних закладів головною ціллю було навчання учнів «розуміти іноземну мову і висловлюватися мовами, що вивчаються, усно й письмово» [7, с.21].

Поряд з посиленням уваги до практичних умінь учнів з нових іноземних мов, на початку XX ст. у педагогічних періодичних виданнях фахівці відстоювали право нових іноземних мов на досягнення й інших цілей. Доводилося, що шляхом вивчення нових мов у школі розвиваються різноманітні розумові, моральні, естетичні здібності учнів: пам'ять, логічне мислення, уміння правильно формулювати свої судження, робити висновки, будувати асоціації, мислити індуктивно й дедуктивно тощо.

Зміни у поглядах на цілі навчання іноземних мов на початку XX ст. привели до перегляду офіційної точки зору на методи викладання мов. Так, у новому навчальному конспекті, виданому Міністерством народної освіти в 1901 році, замість поширених до цього часу перекладних методів викладачам нових мов було рекомендовано використовувати популярний за кордоном натуральний метод навчання [6, с.103]. У російській шкільній практиці розпочався перехід до теоретичної і практичної розробки нової, натуральної методики навчання іноземних мов, відповідно до якої: 1) основою вивчення іноземних мов виступало читання зв'язного тексту; 2) з метою пояснення тексту і засвоєння мови використовувалися практичні вправи в усному мовленні, побудовані на наочному навчанні; 3) вивчення граматики проводилося індуктивним способом: від зразків до формулювання правил; 4) від перекладів на іноземну мову зовсім відмовлялися [7, с.12].

На користь застосування натурального методу навчання лунали голоси і в середовищі викладачів стародавніх мов. Прихильники використання натурального методу при викладанні стародавніх мов, особливо латини, сприйняли його як можливість відновити колишню поширеність цих мов, змінивши цілі їх вивчення з рівня знання окремих правил, мовних форм і явищ на рівень зв'язного мовлення.

Через 10 років після внесення суттєвих змін у шкільні навчальні плани у бік зменшення частки класичних мов відбувся Перший Всеросійський з'їзд викладачів стародавніх мов (С.-Петербург, 28-31 грудня 1911 р.). Учасники з'їзду поставили собі за мету розширити цілі викладання стародавніх мов як навчального предмету, вийти за рамки їх сприйняття лише як засобу досягнення розвивального ефекту, оживити викладання і зробити стародавні мови самодостатньою величиною, доповнивши зміст шкільної програми ознайомленням зі стародавнім світом, античною літературою і мистецтвом, культурою і побутом.

З'їзд загострив також проблему розведення методів і цілей викладання стародавніх і нових мов. За новими мовами учасники з'їзду залишали виключно практичні цілі, а класичним мовам відводили загальноосвітні, розвивальні й виховні цілі. Вивчення латинської граматики, зокрема, розглядали як джерело філологічних (система мови) і лінгвістичних (розвиток мови) знань учнів, як основу для осмисленого оволодіння новими мовами, особливо французькою.

З'їзд також констатував зростаючу актуальність для середньої шкільної освіти англійської мови. Вона посіла третє за значенням місце після німецької і французької мов [4, с.158–161]. У

цьому зв'язку доречно зазначити, що англійська мова до початку XX ст. не входила до складу поширених у шкільному навчальному процесі мов. За даними відомого фахівця у галузі викладання іноземних мов І.Грузинської, в Росії англійська мова у дореволюційній школі майже не викладалася. Єдиним навчальним закладом, у програми якого з 1911 р. планомірно ввійшла англійська мова, були комерційні училища [3, с.52].

Аналіз звітів попечителя Київської учбової округи за різні роки (1908, 1911, 1916) дозволив нам встановити, що у деяких гімназіях України викладання англійської мови почало практикуватися раніше, хоча й розглядалося воно як відступ від статуту та таблиці тижневих уроків. Є дані про викладання в 1908 р. англійської мови у реальних училищах і жіночих гімназіях (поряд з французькою і німецькою мовами, які залишалися необов'язковими). Наприклад, у реальному училищі при євангелістсько-лютеранській церкві св. Катерини в Києві всі учні 6-7-го класів обов'язково вивчали англійську мову (по 2 уроки в тиждень) [8, с.30–31]. Вона викладалася у 5-ти жіночих гімназіях: трьох київських, одній кам'янець-подільській і одній полтавській [8, с.72]. У Київській чоловічій приватній гімназії В.П.Науменка з другого півріччя 1909 р. вивчення англійської мови розпочиналося з 5-го класу, а з 1911 р. з 6-го класу і тривало до 8-го по 3 уроки в тиждень [9, с.81].

Протягом усього часу з 1900р. по 1917 р. французька і німецька мова залишалися в навчальних планах жіночих гімназій необов'язковим предметом, хоча користувалися там великою популярністю навіть за умови додаткової оплати (5-10 рублів у рік за кожен мову).

Отже, наведені вище дані свідчать, що класичні мови поступово втрачали свої позиції в змісті середньої освіти, а нові мови, навпаки, набували все більшої популярності.

Остання спроба диференціювати зміст навчання у середній школі була здійснена П.Ігнат'євим на посаді Міністра народної освіти. У «Журналі Міністерства народної освіти» в листопаді 1915 року було надруковано матеріали щодо реформи середньої школи, до яких увійшли зразкові програми і пояснювальні записки. Цього разу пропонувалося всі навчальні предмети розподілити на освітні і виховні, з четвертого року шкільного навчання розпочинати другий, 4-х-річний, ступінь навчання, для якого встановити три основні типи семикласної школи: 1) новогуманітарне відділення з переважанням гуманітарних предметів і вивченням однієї нової іноземної мови; 2) класичне гуманітарне відділення з переважанням гуманітарних предметів над математичними та природничо-науковими і вивченням однієї стародавньої і однієї нової іноземної мови; 3) реальне відділення з переважанням в одному відгалуженні математичних предметів, у другому – природничо-наукових і однією новою іноземною мовою [5].

Висновки... Отже, у змісті середньої освіти протягом перших десятиліть XX століття посилювався конфлікт між стародавніми та новими іноземними мовами. Стародавні мови поступилися місцем новим іноземним мовам, вивчення яких стало поширеним на той час. Хоча стародавні мови продовжували викладатися з загальноосвітньою метою, актуалізувалася культурологічна мета їх вивчення. Що стосувалося нових мов, то їх значення, навпаки, зростало, у їх викладанні характерним стало розширення змісту загальноосвітньої мети і практичної мети, обстоювання розвивальної і виховної цілей; розпочалося запровадження нових – прямих – методів навчання, які сприяють продуктивному використанню мови.

Загалом, відповідно до проведеного нами дослідження, ми виділяємо такі етапи розвитку іншомовної освіти протягом XIX – початку XX століття:

– 1804 – 1828 рр. – введення обов'язкового вивчення в державних закладах середньої освіти (гімназіях) іноземних мов (латини, давньогрецької, німецької, французької) з академічною метою підготовки до навчання в університеті;

– 1828 – 1852 рр. – надання іншомовній освіті загальноосвітнього й виховного значення;

– 1852 – 1864 рр. – гальмування освітнього й виховного впливу іноземних мов через зовнішньополітичні мотиви;

– 1864 – 1871 рр. – період закріплення за стародавніми і новими мовами характеру засобу класичної чи реальної загальної освіти, морального й духовного виховного впливу, рецептивно-репродуктивних практичних цілей;

– 1871 – 80-ті рр. – посилення значення стародавніх мов як засобу надання класичної освіти і у зв'язку з цим актуалізація так званої педагогічної (розвивальної), соціальної, виховної, загальноосвітньої цілей; визнання за новими мовами виключно практичної і загальноосвітньої цілей;

– початок 90-х рр. XIX ст. – початок XX ст. – період падіння значення стародавніх мов і, навпаки, зростання ролі нових мов; за стародавніми мовами залишалася загальноосвітня мета з посиленням культурологічного компоненту; для викладання нових мов характерним стає розширення змісту загальноосвітньої і практичної цілей, обстоювання розвивальної і виховної цілей.

Список використаних джерел та літератури:

1. Алешинцев И. А. История гимназического образования в России (XVIII и XIX в.) / И. А. Алешинцев. – СПб. : Изд. Богданова, 1912 – 352 с.
2. Гливенко И. Задачи и методы изучения новых языков в средней школе / И. Гливенко. – К. : Типография И. И. Чоколова, 1900. – 17 с.
3. Грузинская И. А. Методика преподавания английского языка в средней школе / И. А. Грузинская. – [изд-е 3-е, исправл. и дополн.]. – М. : Учпедгиз, 1938. – 192 с.
4. Локоть Т. В. Древние языки и реформа школы / Т. В. Локоть // Труды первого Всероссийского съезда преподавателей древних языков 28–31 декабря 1911 г. – СПб., 1912. – С. 158–161
5. Материалы по реформе средней школы. Примерные программы и объяснительные записки, изданные по распоряжению г. Министра Народного Просвещения // Журнал Министерства Народного просвещения. – 1915. – ч. LX. – ноябрь. – С. 1–144.
6. Мисечко О. Є. Формування системи фахової підготовки вчителя іноземної мови у педагогічних навчальних закладах України (початок 1900-их – початок 1960-их рр.) : [моногр.] / О. Є. Мисечко. – Житомир : Полісся, 2008. – 528 с.
7. Ней П. И. О преподавании новых языков в коммерческих и реальных училищах / П. И. Ней. – К., 1902. – С. 12.
8. Отчет попечителя Киевского учебного округа за 1908 г. – К., 1909.
9. Отчет попечителя Киевского учебного округа за 1911 г. – К., 1912.
10. Рождественский С. В. Исторический обзор деятельности Министерства Народного Просвещения (1802–1902) / С. В. Рождественский. – СПб., 1902. – 785 с.
11. Сірополко С. Історія освіти в Україні / С. Сірополко ; підготував Ю. Вільчинський. – [2-ге вид.]. – Львів : Афіша, 2001. – 664 с.
12. Смирновский П. К вопросу об изучении новых языков в наших гимназиях / П. Смирновский // Ж.М.Н.П. – 1871. – ч. CLVII. – октябрь. – С. 45–58.
13. Фену Н. О преподавании французского языка в старших классах средних учебных заведений / Н. Фену // Педагогический сборник. – 1870. – кн. VIII (август). – С. 829–851.
14. Шмид(т) Е. К. История средних учебных заведений в России / Е. К. Шмид(т) ; пер. с нем. А. Ф. Нейлисова с доп. по указанию автора. – СПб., 1878. – 684 с.

Аннотация

С.И.Хмеливская

Периодизация развития иноязычного образования в средних учебных заведениях Российской империи в XIX - в начале XX века

На основе обработанных архивных материалов в статье освещены этапы развития иностранных языков в средних учебных заведениях Российской империи в XIX – в начале XX века и выделены их особенности.

Ключевые слова: гимназия, древние языки, новые языки, гимназическое образование

Summary

S.I.Hmelivska

Stages of the Development of Foreign Language Education in Secondary Schools of the Russian Empire in the XIXth – at the Beginning of the XXth Century

The article deals with the stages and peculiarities of education in foreign languages in secondary schools of the Russian Empire in the XIXth – at the beginning of the XXth century.

Key words: gymnasium, classics, new languages, comprehensive education.

Дата надходження статті: «10» жовтня 2013 р.

УДК: 373.2.013.3.008(091)(477)

С.В.ЧЕРЕДНІЧЕНКО,
викладач
(м.Київ)

Історіографічний аналіз культурологічної складової змісту дошкільної освіти

У статті проаналізовано наукові дослідження (дисертації) щодо висвітлення елементів культурологічної складової змісту дошкільної освіти. Питання культурологічної складової змісту дошкільної освіти набуло актуальності лише з середини 70-х років XX століття. Аспекти даної проблеми вивчалися українськими дослідниками. Увага акцентується на тому, що з середини 90-х років XX ст., у дисертаціях крім культури спілкування, культури поведінки, висвітлено й інші елементи культурологічної складової. В наукових дослідженнях (дисертаціях) найбільш порушується проблема української національної культури в різних її проявах. Доведено, що культурологічна складова змісту дошкільної освіти є важливим елементом у розвитку дітей дошкільного віку.

Ключові слова: культура, культурологічна складова змісту дошкільної освіти, дошкільна освіта.